

דרושה השקעה רבה

מתוך ריאיון שערך הרב חיים נבון עם הרב ליכטנשטיין, עולם קטן, ראש השנה תשס"ט

סבור שאלו שדיברו על סירוב פקודה שגו בהערכת המציאות בשטח. זה הוכיח את עצמו. הם חשבו שיש להם דיוויזיות ונחישות ולצבא אין כלום. בסופו של דבר הם התבדו. "ברור שהיום המצב קצת שונה. ההתנתקות והרגשות שהיא עוררה, הדרך הכושלת שבה הממשלה והמדינה התייחסו לציבור המפונים וגם אירועי עמונה, כל אלו חימומו את האווירה. היום ברור שמספר האנשים שסירבו פקודה גדל, וגם מספר האנשים שמנותקים מהמדינה גדל. אך אין לנו מדינה אחרת, ואין לנו ארץ אחרת. אני מאוד רוצה לקוות שאנשים אלו יתעשתו, וגם שאלו שמולכים אותם שולל יתעשתו. המדינה הזו רחוקה מאוד מלהיות כליל השלמות, אבל צריך לחשוב מהי האלטרנטיבה. המצב בשטח – מבחינת ההזדהות עם המדינה – פחות טוב מכפי שהיה, ופחות טוב מכפי שאני מקווה שיהיה".

"אם אתה שואל אותי אם אני רואה במדינה ישות דתית במובן הזה כמו שאני מתייחס לבית כנסת, קשה לי לנקוט בניסוח כה מרחיק לכת. ובכל זאת המדינה היא מפעל החסד הגדול ביותר של העם היהודי"

"ברור שצריך לשאוף לכך שיצאו מהשיבות שלנו אנשים בעלי שיעור קומה. אך אם רוצים להשוות זאת, לדוגמה, לשיבות החרדיות, אל תחשוב שאנשים בשיעור הקומה של הרב שפירא צצים שם כפטריות אחר הגשם. אבל אחרי הכול, גם מהשיבות התיכוניות יצאו אנשים בעלי שיעור קומה תורני"

איך הרב מתייחס מבחינה דתית למדינת ישראל של ימינו? האם הרב רואה בה זיקה לתהליך הגאולה, כמו שרווח בתפיסות היונקות מהגותו של הרב קוק, או שהרב מוצא את ערכה הדתי במקום אחר?

"אני לא שייך לאסכולה של הרב קוק בעניין הזה. למרות גדולתו של הרב קוק, אני סבור שראייה היסטורית לא הייתה הצד החזק שלו. מצד שני אין לי שום בעיה עם 'ראשית צמיחת גאולתנו' כפי שתיאר זאת הרב ישראלי. "הקמת מדינת ישראל היא מפנה בעל חשיבות אדירה. וזאת למרות כל הפגמים והליקויים, ולמרות כל המאבקים הפנימיים. יש לקוות שאנחנו נמצאים צעד או צעד וחצי קדימה במסלול הזה. האם מעבר לפינה מחכה המלך המשיח? את זה אני עוד לא רואה. אני אמון על דעת הרמב"ם בנושאים האלה. מדובר בתהליך ממושך שדורש הרבה השקעה מצדנו. "אם אתה שואל אותי אם אני רואה במדינה ישות דתית במובן הזה כמו שאני מתייחס לבית כנסת, קשה לי לנקוט ניסוח כה מרחיק לכת. כשאתה קורא את הדברים שכתבו בשעתו עם קום המדינה הרב הרצוג ואחרים, אתה נדהם מן האופטימיות הנאיבית.

"ובכל זאת המדינה היא מפעל החסד הגדול ביותר של העם היהודי. במדינה נעשה קיבוץ גלויות בהיקף עצום. המדינה והיישוב – כולל אלו שלא מניחים תפילין של רבנו תם וגם לא של רש"י – קיבלו על עצמם משא אדיר. הם קיבלו רבבות פליטים מהשואה; הם קיבלו את יהדות המזרח, שאמנם לא עמדה בסכנה קיומית, אבל עמדה בסכנה רוחנית. תושבי המדינה הקריבו לשם כך קרבנות רציניים. אנחנו מדברים על מדינה שמספר אזרחיה גדל בשישים שנה פי עשרה. איפה אתה מוצא מדינות כאלו?

"חלק גדול מאוד מזה נעשה גם בידי אנשים שאינם שומרי מצוות במידה שהיית רוצה שיהיו. הם פעלו מתוך תודעה יהודית. הייתה להם מודעות לעם היהודי ולחזונו. התודעה שלהם הייתה יהודית גם עקב התמסרותם לגמילות חסדים, שהיא אחד משלושת היסודות שעליהם העולם עומד. המפעל הזה התאפשר על ידי המדינה.

"חבר שלי, האוחז בהשקפות דומות לשלי, הלך לדבר עם כמה ראשי ישיבה לא ציוניים, והם אמרו לו: על מה אנחנו נאבקים כאן? יבואו הפלשתינים וישימו דגל פלשתיני, ואנו נמשיך ללמוד בישיבותינו. זה הבל הבליים. אנשים לא מבינים באיזו מדינה הם חיים. ועוד לא דיברנו על העיסוק בתורה. עיתון 'הארץ' טען – מבחינתו, בחריקת שיניים – שיש במדינה 63 אלף אברכים שלומדים תורה. כל הדברים הללו מעניקים משמעות דתית למדינה, מבחינת מה שקורה בשטח".

האצבע היססה מעט לפני שהקיסה על דלת לשכתו של הרב ליכטנשטיין. כתלמיד בישיבת הר עציזון הייתי חושב שבע פעמים לפני שהייתי מקיש על הדלת הזו. האם השאלה שבפי חשובה דייה כדי להפריע ללימודו של ראש הישיבה? גם כמראיין לעת מצוא התחושה הזו עדיין מציקה.

מאיפה אפשר להתחיל ריאיון עם מורי ורבי, גאון מופלא, הבקי בכל חדרי עולם התורה, ומורה דרכם של אלפים? אולי עדיף פשוט להיצמד ללוח השנה.

מה דעתו של הרב על התנהלות הציבור הדתי-לאומי בשנת השמיטה הזו בהשוואה לשנות השמיטה הקודמות?

"שנת השמיטה הראשונה שבה הייתי בארץ הייתה בתשל"ג. גרנו אז בקטמון שבירושלים. פירות שמיטה למהדרין היה אפשר לקנות אז רק במרתף אחד, שבו מכרו ירקות יבשים, בקושי ראויים לאכילה. כעבור שמיטה או שתיים, מכרו פירות כאלו בחצר של השטיבלך בקטמון פעם בשבוע, למי שהודיע מראש שהוא רוצה לקנות שם. מאז המצב השתנה. אין ספק שהמודעות לשמיטה עלתה בצורה משמעותית אצל החקלאים ובמיוחד אצל הצרכנים. את זה יש לציין לשבח. אני רואה את זה כשיפור מסוים ביחס למצוות ולהלכה בכלל.

"פחות מרנין – בהחלט לא מרנין – כאשר ההקפדה מובילה להתנשאות. זה יכול להביא לחיכוכים בציבור. לא צריך להגיע למצב שכל יראת השמים נמדדת בשאלה מי סומך על היתר מסוים ומי לא סומך עליו. הרי גדולי עולם סמכו על היתר המכירה, הרב קוק עצמו ואחרים".

האם השינוי שהתחולל בגישת הציבור בעניין השמיטה, מצביע על שינויים כלליים שהרב מזהה בשנים הללו בעולם הדתי-לאומי ובפרט בעולם התורה שלנו?

"באופן כללי אני יכול לומר שבעולם התורה הדתי-לאומי יש שיפור רב. אי אפשר להשוות בכלל. היום יש אנשים שמבכים את ירדת לימודי הגמרא, ורואים הכול שחור משחור. אכן יש כיום דברים שמציעים גם אותי. אבל בגדול – צריכים לראות דברים בפרספקטיבה היסטורית. לא עליתי לארץ לפני שישים שנה אלא לפני שלושים ושבע שנים. כמה ישיבות הסדר היו אז? לאיזה חלק מהציבור הן הגיעו? "הבחור הראשון מהקיבוץ הדתי שרצה להגיע לישיבת הסדר – במקרה זה לישיבת הר עציזון – עבר לשם כך דרך חתחתים. הנושא הזה עלה בפורום מצומצם של הקיבוץ שלו, אחר כך בפורום כללי של הקיבוץ, ולבסוף הנושא הגיע להנהלה של הקיבוץ הדתי. כולם דנו האם לאפשר לו את הצעד החריג הזה. בקיבוץ סעד היה ויכוח סוער האם לאפשר לבנו של ר' ידידיה כהן ז"ל, שהיה יהודי נפלא, ללמוד בישיבה תיכונית. גם על זה ניטש מאבק.

"מושג ה'כולל' לא היה ידוע כלל. רבנים בקיבוצים – הס מלהזכיר, מי חשב על זה בכלל? בינתיים ישיבות ההסדר והישיבות הדתיות-לאומיות בכלל – גדלו מאוד. יש פריחה בישיבות תיכוניות. גם לימוד התורה אצל נשים – עולם אחר לגמרי.

"אל נשכח את שנות השלושים והארבעים, שבהן המציאות הייתה עגומה עוד יותר. כך היה גם בציבור החרדי. אם בן-גוריון היה יודע לאילו ממדים יתפתח עולם התורה – לא היה מסכים לעולם לפטור את בחורי הישיבה החרדים מהצבא. בציבור הדתי-לאומי היו מעט ישיבות תיכוניות שקמו בשנות השלושים. מעבר לזה מה היה? ישיבת מרכז הרב, שמשכנה היה במקום צר ומצומצם בלב ירושלים. והמעטים שלמדו תורה – רבים חשבו שהם יכבו את האור, שהם הדור האחרון של עולם התורה".

מדוע למרות העלייה הכמותית הגדולה בלימוד התורה לכאורה לא צמחו מתוך הישיבות הדתיות-לאומיות גדולי תורה בסדר הגודל של הרב שפירא זצ"ל או של הרב יבדל"א? "ברור שצריך לשאוף לכך שיצאו מהישיבות שלנו אנשים בעלי שיעור קומה. אך אם רוצים להשוות זאת, לדוגמה, לישיבות החרדיות, אל תחשוב שאנשים בשיעור הקומה של הרב שפירא צצים שם כפטריות אחר הגשם. גם שם אין רבים כאלו. מובן שבעיבור שגמגול את בניו למשימה אחת בלבד ומנתק אותם מכל שאר המרחב, יש סבירות גבוהה יותר שיגדלו אנשים בעלי שיעור קומה למדני. אבל הם משלמים מחיר מסוג אחר.

"אבל אחרי הכול, גם מהישיבות התיכוניות יצאו אנשים בעלי שיעור קומה תורני. קח לדוגמה את הרב יעקב אריאל, שהוא אדם רציני ביותר מבחינת רמתו האישית, הציבורית והלימודית, פוסק בעל שיעור קומה – הוא בוגר ישיבה תיכונית".

יש כאלה שמזהים היום תחילתו של קרע בין הציבור הדתי-לאומי לבין המדינה ומוסדותיה. זאת בין היתר בעקבות ההתנתקות. האם הרב חושב שהחשש הזה ריאלי וקורב להתממשות?

"בנושא הזה אני פחות פסימי מאשר הרבה אנשים אחרים. אני מודע לכך שלא רק שזה עלול להתממש אצל חלק מהציבור, אלא שזה כבר התממש אצל חלקם. השאלה נוגעת לממדים ולהיקף של הגישה הזו. בשעת ההתנתקות הייתי

